

Ilmestynyt: *Ajatus* 58 (2001), 189-217.

MITÄ OLI ANALYYTTINEN FILOSOFIA ?

Panu Raatikainen

Vakiintuneeksi tavaksi on muodostunut puhua nykyfilosofiasta kahtiajakautuneena analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan. Harvalla on kuitenkaan kovin selkeää käsitystä siitä, mitä näillä nimilapuilla tosi asiassa nimetään.

Kirjaimellisesti ymmärrettynä vastakkainasettelu on näillä sanoilla tietysti monella tapaa ongelmallinen: Bernard Williams onkin äskettäin huomauttanut, että filosofian jakaminen mannermaiseen ja analyttiseen on vähän kuin yrittäisi jakaa autot kahteen toisensa poissulkevaan luokkaan, etuvetoisiin ja japanilaisiin. Nimittäin, toinen kriteeri on sisällöllinen ja toinen maantieteellinen. Lisäksi terminologia sopii huonosti yhteen sen tosiasian kanssa, että analyttisen filosofian juuret ovat mitä suurimmassa määrin mannermaiset; onhan sen keskeinen taustahahmo Frege ja suurin edustaja Wittgenstein (Williams 1995). Williamsin kritiikissä on kieltämättä tietty perä: terminologia johtaa sellaisiin kummallisuuksiin kuin äskettäin ilmestynyt teos *American Continental Philosophy*.

Johdonmukaisemmin, sisällöllisemmällä kriteereillä analyttisen filosofian vastakohtana on usein pidetty fenomenologista filosofiaa. Ansiokkaassa väitöskirjassaan Juha Himanka on pyrkinyt valottamaan näiden kahden filosofiantradition välistä sisällöllistä eroa keskustelulla, jonka fenomenologi Bataille ja looginen empiristi Ayer kävivät 1950-luvulla lauseista ”Maa liikkuu” ja ”Aurinko oli olemassa ennen kuin oli ihmisiä”. Ayerin mielestä lauseet olivat täysin mielekkäitä, kun taas fenomenologeille ne näyttäytyivät merkityksettöminä (Himanka 2000).

En malta olla tässä yhteydessä lainaamatta vielä seuraavaa aihepiiriin luontevasti liittyvää kaunopuheista kannanottoa:

En tunne minkäänlaista vähäpätöisyyttä taivaiden suuruuden edessä. Tähdet voivat olla suuria, mutta ne eivät voi ajatella eivätkä rakastaa, ja nämä ominaisuudet tekevät minuun paljon suuremman vaikutuksen kuin koko. En pidä minään ansiona sitä että itse painan yli sata kiloa. Minun maailmankuvani on piirretty perspektiivissä, eikä kuten malli mittakaavassa. Etualan miehittävät ihmiset, ja tähdet ovat pieniä kuin kolikot. En usko tähtitieteeseen, muuten kuin monimutkaisena kuvauksena osasta ihmisolentojen ja mahdollisesti eläinten aistimuksia. (Ramsey 1931, s. 291)

Ongelma vain on, että kyseisen ylevän lausunnon on esittänyt – ei kukaan fenomenologi vaan – yksi analyttisen filosofian merkkihenkilöistä, nuorena kuollut loogikko-filosofi Frank Ramsey. Hän ei näin ajatellessaan myöskään välttämättä poikennut analyttisen koulukunnan valtavirrasta. Voidaan näet väittää, että ”puhdasoppisen” analyttisen filosofian elinvoimaisimpana kukoistuskautena 1920-luvulta 1950-luvun alkupuolelle (kts. alla) keskeisten analyttisten filosofien vastaukset tämälapsuun kysymyksiin olisivat olleet samansuuntaisia. Niin loogiset positivistit kuin tavallisen kielen filosofitkin pitivät tieteen olettamia ihmisaistein havaitsemattomia teoreettisia olioita pelkkinä hyödyllisinä kuvitelmina, joiden avulla voidaan kyllä kätevästi ennustaa aistimuksia, mutta väitetään, että puhe tällaisista inhimillisen havaintokokemuksen tuolle puolen menevistä teoreettisista konstruktioista olisi

kirjaimellisesti totta, pidettiin mielettömänä. Näin olisi todennut vielä tuona aikana myös edellä mainittu Ayer.

Onkin yllättävää, että syytökset kuvatuista metafyyssisten väittämien mielettömyydestä tulevat fenomenologien taholta eikä loogisilta positivisteilta, joiden olemuksellinen oppi oli metafyyssisten lauseiden merkityksettömyys, koska niitä ei voida havainnolla periaatteessakaan todentaa. Myöhempi Carnap olisi korostanut, että lauseet ovat mielekkäitä vain tähtitieteen viitekehyksen sisäisinä kysymyksinä, mutta absoluuttisina ulkoisina kysymyksinä vailla mieltä. Korkeintaan eron voisi löytää siitä, että vahva idealismi hyväksyy vain väittämät, joissa on läsnä tosiasiallinen havaitsija, kun taas fenomenalistit kuten Ayer hyväksyvät mielekkäiksi lauseet, jotka olisi periaatteessa mahdollista todentaa, jos olisi ollut havaitsevia subjekteja. Mutta tässä olennaista on, että realismi ei missään tapauksessa ole mikään analyttisen filosofian olemuksellinen piirre. Näin nähtynä mainittu erimielisyys on idealismin sisäinen perheriita. Toisaalta taas on muistettava, että varhaiset fenomenologit olivat realisteja. Näin ollen realismi-idealismi -vastakkainasettelu ei sinänsä tuo esille olemuksellista eroa näiden kahden filosofiantradition välillä.

Vaikka pidän Himangan tarkastelua erittäin mielenkiintoisena – se onnistuu mielestäni erittäin hyvin valaisemaan joitakin fenomenologisen filosofiantradition keskeisiä piirteitä – se ei nähdäkseni piirrä aivan osuvaa kuvaa analyttisestä filosofiasta. Tämä ei ole sinänsä mikään ihme, sillä kuten seuraavaksi osoitan, analyttisen filosofian identiteetti näkyy tosi asiassa olevan pahasti hukassa jopa monilta sen kuuluisilta edustajilta ja sen historian keskeisiltä tutkijoilta.

Itse asiassa siitä, mikä todella on analyttisen filosofian olemus, virisi vilkas keskustelu 1990-luvulla. Keskustelun käynnistivät Michael Dummett (1993) ja G.H. von Wright (1993), jotka saivat aikaan lukuisia erilaisia reaktioita. Keskustelu on käynnissä edelleen, eikä minkäänlaista yksimielisyyttä ole saavutettu. Kartoitan seuraavassa tätä keskustelua, ja pyrin esittämään lopuksi oman näkemykseni asiasta.

Tiede, logiikka ja metafysiikan hylkääminen

Analyttinen filosofia ymmärretään usein erityisen läheisesti tieteeseen liittyväksi filosofiaksi tai jollain tavalla ”tieteelliseksi filosofiaksi”. Esimerkiksi Simon Critchley esittää anti-skientismin mannermaisen filosofian ominaisena, sen analyttisestä filosofiasta erottavana piirteenä (Critchley 1998). Myös von Wright sanoo, että analyttinen filosofia on ”tieteen ja tekniikan leimaaman aikakauden filosofiaa”. Hän toteaa, että tieteellinen edistysusko on innoittanut analyttistä filosofiaa ja että ”analyttinen filosofia syntyi tieteellis-teknisen edistysuskon merkeissä” (von Wright 1993).

Voidaan kuitenkin huomauttaa, että tämä luonnehdinta pätee perin huonosti paitsi Wittgensteiniin, minkä von Wright toki lausuukin julki, myös analyttisen filosofian yhteen keskeiseen ja puhdasmuotoiseen ilmentymään, Cambridgen ja Oxfordin kielelliseen filosofiaan 1930-luvulta 1950-luvulle. Sehän suhtautui vähintään välinpitämättömästi ellei – kuten Wittgenstein – lähes vihamielisesti moderniin tieteeseen. Itse asiassa suurelle joukolle tavanomaisesti analyttisinä filosofeina yleisesti pidettyjä filosofeja, kuten Wittgenstein, tavallisen kielen filosofit, mutta myös loogiset positivistit, on sitä vastoin keskeistä jyrkän laadullisen eron korostaminen filosofian ja tieteen välillä (kts. alla).

Peter Hacker toisaalta sulkee Quinen analyyttisen filosofian ulkopuolelle nimen omaan sillä perusteella, että pitää tätä skientistinä (Hacker 1996, 1998); Hacker asettaa tämän vastakohtaksi analyyttisen filosofian malliedustajana Wittgensteinin, jonka mukaan ”taipumus tehdä filosofiaa tieteen mallin mukaisesti on metafysiikan todellinen lähde ja johtaa filosofit täyteen pimeyteen”. Hacker toisin sanoen näyttää tässä nostavan anti-skientismin analyyttisen filosofian olennaiseksi piirteeksi! On kuitenkin todettava, että jonkinlainen ”skientismi” oli varmasti myös osa loogista positivismia ja että myös Russell halusi pitää tiedettä filosofian esikuvana. Anti-skientismi ei näin ollen voi myöskään olla analyyttisen filosofian olemuksellinen ominaisuus (vrt. Sluga 1998). Molemmat painotukset johtavat yhtä keinotekoisiiin johtopäätöksiin: osa analyyttisen filosofian kiistattomista malliedustajista suljetaan ulkopuolelle. Myönteisyys tai kriittisyys tiedettä kohtaan ei siis voi toimia analyyttisen filosofian määrittävänä tekijänä.

Usein analyyttinen filosofia yhdistetään kiinteästi myös uuteen formaaliseen logiikkaan. Onkin totta, että sillä on ollut tärkeä vaikutus analyyttisen filosofian kehitykselle. Mutta se ei suinkaan ole analyyttistä filosofiaa itseään olemuksellisesti leimaava asia: uuden formaalisen logiikan viljeleminen ei ole sen enempää välttämätön kuin riittäväkään ominaisuus sille, että joku on analyyttinen filosofi. Nykyaikaisen logiikan ehkä nerokkain hahmo Kurt Gödel paitsi kannatti tavanomaista analyyttisestä filosofiasta aika lailla poikkeavaan vahvaa platonismia ja rationalismia, tunsikin myös kasvavaa sympatiaa fenomenologiaa kohtaan (kts. Tiezen 1998). Myös mm. sellaiset merkittävät loogikot kuin Weyl, Heyting ja Martin-Löf ovat perustaneet logiikkansa juuri fenomenologiseen filosofiaan.

Uuden formaalisen logiikan välillinen rooli analyyttisen filosofian – niin kuin sen itse ymmärrän (kts. alla) – synnyssä on ollut nähdäkseni seuraava: Fregen ja Russellin Leibnizilta periytyvä vakaumus arkikielen epämääräisyydestä ja monimielisyydestä sekä pyrkimys rakentaa yksiselitteinen ja täsmällinen keinotekoinen logiikan kieli, joka luonnollista kieltä paremmin paljastaa ajattelun todellisen loogisen rakenteen, vaikutti voimakkaasti siihen, että filosofien huomio alkoi kasvavassa määrin kohdistua kieleen.

Von Wright puolestaan toteaa: ”Itse haluaisin loogisella analyysillä ymmärtää lähinnä formaalisen logiikan käyttämistä välineenä käsitteellisten rakenteiden selvittämisessä. Näin ymmärrettynä se on suurin piirtein identtinen sen kanssa mitä kutsutaan filosofiseksi logiikaksi... Tällaisessa filosofisessa logiikassa näkisin henkilökohtaisesti sen ytimen, mitä oikeutetusti voidaan sanoa ’analyyttiseksi filosofiaksi’ ” (Von Wright 1993).

Olen kuitenkin sitä mieltä, että tällainen ”filosofinen logiikka” on analyyttistä filosofiaa vain jos siihen yhdistyy vahva näkemys siitä, että juuri tällainen looginen selvittäminen on filosofian perustava tehtävä (kts. alla). Filosofi voi harjoittaa filosofista logiikkaa osana laajempaa, vaikkapa metafysisistä filosofista viitekehystä, joka sopii huonosti yhteen analyyttisen filosofian peruseetoksen kanssa – josta lisää myöhemmin. Esimerkkinä voisi mainita sen, kuinka filosofinen logiikka yhdistyy Kripkellä vahvaan metafysisen realismiin ja essentialismiin tai David Lewisillä mahdollista maailmojen fantastiseen ultrarealismiin; Gödel pyrki jopa todistamaan Jumalan olemassaolon filosofisen logiikan avulla.

Toisaalta myös tällainen formaalisen logiikan filosofisen käytön korostaminen analyyttisen filosofian erottavana tekijänä sulkee ulkopuolelle esimerkiksi Wittgensteinin myöhäisfilosofian sekä Oxfordin ja Cambridgen ”tavallisen kielen filosofian”, jotka kaikki asennoituivat varsin kriittisesti formaaliseen logiikkaan. Ja voidaan väittää, että jopa loogisen positivismin johtohahmojen filosofiassa formaalinen logiikka on Carnap pois lukien paljon

vähemmän keskeisessä roolissa kuin ehkä kuvitellaan; Schlickin ja Neurathin tuotannosta sitä saa todella etsiä.

Edellisestä pääsemme sujuvasti seuraavaan analyyttisen filosofian oletettuun tunnuspiirteeseen, nimittäin metafysiikan hylkäämiseen. Se olikin tyypillistä ainakin Wienin Piirin loogisille positivistille, Cambridgen analyytikoille sotienvälisenä aikana sekä useimmille Oxfordin analyyttisistä filosofeista. Hacker on kuitenkin huomauttanut tätä vastaan, että varhaisessa analyyttisessä filosofiassa – Mooren ja Russellin pluralistinen atomismi, myöhemmin Russellin ja Wittgensteinin *Tractatuksen* looginen atomismi, jotkut Cambridgen varhaiset analyytikot – on mukana metafysiikka; se vastusti kyllä absoluuttista idealismia, muttei metafysiikka sinänsä. (kts. Hacker 1998)

Toisaalta, mikä on vielä olennaisempaa, metafysiikan hylkääminen ei erota analyyttistä filosofiaa muista filosofian muodoista: olihan se leimaavaa jo esimerkiksi Humelle ja Kantille, tavallaan myös Nietzschele, ja jossain mielessä myös analyyttisen filosofian vastakohtaksi ajateltuun ”mannermaiseen leiriin” yleisesti luetuille Husserlille ja Heideggerille sekä edelleen Derridalle.

Välitilinpäätöksenä voitaneen siis todeta, että sen enempää tietty suhtautuminen tieteeseen tai metafysiikkaan kuin formaaliseen logiikan käyttökään eivät voi olla analyyttisen filosofian riittävä tai välttämätön ominaisuus.

Analyysin menetelmä ja argumentatiivisuus

Yksi helposti mieleen tuleva lähestymistapa ongelmaamme on tietysti kiinnittää huomio sanaan ”analyyttinen”, tai ”analyysi”, ja ymmärtää analyyttinen filosofia filosofiaksi joka harjoittaa filosofista analyysia¹. Erityisesti Ray Monk (Monk 1996) ja paikoitellen myös Peter Hacker esittävätkin, että analyyttisen filosofian olemuksellinen tunnuspiirre on analyysi kirjaimellisesti kokonaisuuden jakamisena yksinkertaisiin osiin. Hacker erottaakin analyyttisen filosofian kehityksessä kolme vaihetta sen perustella, millaisesta analyysista oli kyse: 1) metafyyssinen analyysi (varhainen Moore ja Russell); 2) reduktiivinen analyysi (nuori Wittgenstein, Russellin looginen atomismi, looginen positivismi jne.); 3) ”konnektiivinen” tai käsitteellinen analyysi (tavallisen kielen filosofia yms.). Mainittakoon, että Hans Sluga on arvostellut Hackeria tässä siitä, että tälle analyyttinen filosofia on lähinnä brittiläinen ilmiö; Sluga haluaa tämän vastapainoksi korostaa Fregen ja Wittgensteinin kantilaista ja yleensä mannermaista taustaa (Sluga 1998).

On kuitenkin todettava, että ”analyysin” korottaminen analyyttisen filosofian olemukseksi johtaa jälleen moniin ongelmiin. Toisaalta, se ei oikein sovi myöhempään Wittgensteiniin ja häntä seuraavaan tavallisen kielen filosofiaan, jotka kieltävät, että lauseilla olisi joku yksikäsitteinen analyysi. Sama huomio pätee myös Quineen (Hacker tosin ei pidäkään Quinea analyyttisenä filosofina; kts. yllä).

Toisaalta taas monet analyyttisen tradition ulkopuolelle oletettavasti kuuluvat filosofit täyttävät ehdon: fenomenologian kantaisän Brentanon lähestymistapa oli julkilausutusti analyyttinen, ja mikä vielä tärkeämpää, itse Husserl seurasi häntä tässä ja puhui fenomenologisesta analyysista. Edelleen, voidaan väittää, että esimerkiksi Sokrates, Aristoteles, Descartes, Locke ja Kant kaikki harjoittivat filosofista analyysia.

Analyysin menetelmän korostaminen analyyttisen filosofian olemuksellisena piirteenä ajaakin Monkin siihen melkoisen luonnottomaan johtopäätökseen, että Frege, Russell,

Meinong ja Husserl ovatkin samalla puolella rajaa koska uskovat analyysiin, kun taas toisella puolella on Wittgenstein. Monk päätyykin toteamaan, että analyyttisen vastakohta ei ole mannermainen tai fenomenologinen vaan ”wittgensteinilainen” (Monk 1996; vrt. tässä Hacker (1998), joka pitää Wittgensteinia analyyttisen filosofian olemuksellisena edustajana). Selvästikään analyysin ottaminen erottavaksi ominaisuudeksi ei rajaa filosofiantraditiota tarkoitettulla tavalla.

Tässä yhteydessä onkin hyvä korostaa Hackerin esittämää järkevää vaatimusta, että ”analyyttinen filosofia” on syytä ymmärtää niin, että se pysyy riittävän erottelukykyisenä: Hacker esittää, että jotta ilmaisu ”analyyttinen filosofia” voisi toimia käyttökelpoisena luokittelevana ilmaisuna filosofian historiassa, sen on tehtävä muutakin kuin erotettava länsimainen valtavirtafilosofia filosofisesta viisaukirjallisuudesta ja profetioista (kuten esim. Pascal ja Nietzsche) tai spekulatiivisesta metafysiikasta (kuten Hegel, Bradley tai Heidegger) (Hacker 1996, 3).

Dagfinn Føllesdal (1996) puolestaan hylkää käsiteanalyysin analyyttisen filosofian tunnuspiirtenä ja esittää vastaesimerkkinä Quinen. ”Eikö ole epäilyksetöntä, että hän on analyyttinen filosofi”, Føllesdal toteaa (vrt. kuitenkin Hacker yllä). Edelleen Føllesdal hylkää myös geneettisen vaikutushistoriaan perustuvan lähestymistavan (vrt. alla) määrittelyongelmaamme. Hän esittää vastaesimerkkinä Bolzanon, jota hän pitää ehdottomasti analyyttisenä filosofina, koska tämä ennakoii monia Fregen, Carnapin, Tarskin ja Quinen ideoita (myös Dummett puhuu Bolzanosta ”analyyttisen filosofian suurena isoisänä”), vaikei suoraan vaikuttanutkaan myöhempiin paradigmaattisiin analyyttisiin filosofeihin, vaan vaikutti pikemminkin fenomenologian syntyyn. Føllesdalin mukaan pelkkä systemaattinen yhteys on riittävä.

Føllesdalin aika epätoivoinen positiivinen johtopäätös on, että analyyttiselle filosofialle on luoteenomaista argumentaatio ja oikeuttaminen. Tämä on kuitenkin selvästikin aivan liian väljä luonnehdinta: suurin osa filosofeista filosofian historian kaikilta eri aikakausilta olisi näin katsottuna analyyttisiä filosofeja. On jälleen muistettava Hackerin oikeutettu vaatimus, että ”analyyttisen filosofian” tulisi olla riittävän erottelukykyinen käsite.

Kielellinen käänne filosofiassa

Dummett on omasta puolestaan esittänyt (Dummett 1993, 4), että analyyttistä filosofiaa luonnehtivat seuraavat kaksi vakaumusta: ensiksi, että filosofian tehtävä on ajattelun rakenteen analyysi, ja toiseksi, että ainoa oikea tapa analysoida ajattelua on analysoida kieltä. Hacker ei kuitenkaan hyväksy Dummettin luonnehdintaa sillä perusteella, että se sulki Mooren ja Russellin analyyttisen filosofian ulkopuolelle (Hacker 1998).

Hieman toisenlainen, samanhenkinen mutta väljempi luonnehdinta on esiintynyt Slugaalla, joka Frege-kirjassaan toteaa analyyttisen filosofian perusajatukseksi sen, että kielifilosofia kaiken muun filosofia perusta (Sluga 1980, 2). Itse asiassa Dummett on aiemmin luonnehtinut analyyttistä filosofiaa jokseenkin samoin sanoin (Dummett: 1978, 441). Dummett toteaa myös, että analyyttinen filosofia syntyi, kun kielellinen käänne tapahtui (1993, 4). Tämä sopiikin hyvin yhteen myös sen seikan kanssa, että saksankielisissä maissa analyyttisestä filosofiasta käytetään usein nimitystä ”kielianalyttinen filosofia”.

Dummett (1993) ja myös Kenny (1995) paikallistavat filosofian kielellisen käänteeseen Fregen kontekstiperiaatteeseen vuonna 1884. Mielestäni tämä on kuitenkin melko

keinotekoinen ja tarkoitushakuinen tapa määrittää rajakohta. Hacker huomauttaakin (Hacker 1998), että itse asiassa kontekstiperiaate esiintyy jo Benthamilla vuonna 1813, eikä ole mitään syytä ajatella että filosofian kielellinen käänne olisi ajoitettava jo häneen. On myös hyviä perusteita väittää Dummettia vastaan, että Frege ei ollut ylipäänsäkään mikään ”kielellinen filosofi” (kts. erit. Weiner 1997). Olen Hackerin (ja monien muiden) kanssa yhtä mieltä siitä, että vasta Wittgenstein sai aikaan todellisen kielellisen käänteen filosofiassa. Hacker kuitenkin lisää, että kielellinen käänne on myöhempi tapahtuma kuin analyyttisen filosofian synty. Hän näet pitää ilmiselvänä, että Moore ja Russell ovat analyyttisiä filosofeja, koska kerran harjoittavat filosofista analyysia.²

Myös Monk (1996) vastustaa Dummettin jyrkkää kielellistä kriteeriä toteamalla, että siitä seuraisi, ettei Russell koskaan ollut analyyttinen filosofi – Monkin mielestä Russell kuitenkin on analyyttisen filosofian ruumiillistuma. Monkin mukaan Dummettin kielellistä käännettä korostavan lähestymistavan ongelmana on, ettei se ei ota lainkaan huomioon analyysia analyyttisen filosofian keskeisenä piirteenä. Olemme kuitenkin jo nähneet, että analyysin käyttö määrittävänä tekijänä johtaa vähintään yhtä suuriin hankaluuksiin.

Oli miten oli, Dummett on ainakin ollut valmis seuraamaan määritelmänsä minne se ikinä johtaakin: hän toteaa, että Gareth Evans ei enää ollut analyyttinen filosofi, koska pyrki selvittämään, mitä on kielestä riippumatta ajatella jotain objektia (Dummett 1993, 4); edelleen, olen kuullut Englannista anekdootin, jonka mukaan Dummett olisi keskustelussa myöntänyt, että Quine ei ole analyyttinen filosofi, mutta Derrida on.

Traditio ja vaikutushistoria

Monet (esim. Hacker, Sluga ja Glock) ovat lopulta päätyneet lähestymään analyyttisen filosofian määrittelyongelmaa, ei minkään sisällöllisen opinkappaleen pohjalta, vaan geneettisesti, tarkastelemalla sitä toisiinsa vaikuttaneiden ja keskustelussa keskenään olleiden filosofien ja koulukuntien historiallisena seuraantona. Myös von Wright toteaa että siihen, mikä on enää analyyttistä filosofiaa, on vaikea vastata – että useissa tapauksissa ainoana kriteerinä on enää geneettinen suhde joko Cambridgen tai Wienin piirin filosofiaan. Mutta, von Wright lisää, tämänkin on häilyvää (von Wright 1993) – miten valtavan häilyvää, sen pyrin seuraavaksi osoittamaan. ”Mannermaisten” ja ”analyyttisten” filosofien välillä on näet todellisuudessa ollut paljon enemmän keskustelua ja vuorovaikutusta kuin yleinen käsitys antaa olettaa. Koska geneettinen lähestymistapa ongelmaamme tuntuu olevan erityisen suosittu, tarkastelen hieman yksityiskohtaisemminkin monien tarkasteltavien filosofiantraditioiden kannalta oletettavasti keskeisten filosofien välisiä vaikutussuhteita.

Ensiksikin, analyyttisen filosofian perustajana tai keskeisenä taustahahmona yleisesti pidetty Frege vaikutti merkittävästi koko fenomenologisen tradition varsinaiseen perustajaan Husserliin tämän varhaistyöhön kohdistamallaan kritiikillä (kts. esim. Føllesdal 1994); he olivat sittemmin kirjeenvaihdossa ja vastustivat yhdessä rintamassa ”psykologisteja”.

Russellin ”määrättyjen kuvauksien” teoria, josta muodostui analyyttisen filosofian eräänlainen paradigma, oli itse asiassa yritys ratkaista fenomenologisen tradition keskeinen ongelma, Brentanon ”intentionaalisen ineksitenssin ongelma” (Kuinka on mahdollista ajatella jotain, mikä ei ole olemassa?); se syntyi suorana reaktiona varhaisen fenomenologian avainhenkilöihin lukeutuvan Meinongin asiaa koskevaan tarkasteluun. Brentano – fenomenologian tärkein taustahahmo – vaikutti välillisesti myös Mooreen. Tämän ja Russellin

opettajana toiminut George Stout popularisoi Brentanon ajattelua englantilaiselle yleisölle vuonna 1896 ilmestyneessä teoksessaan *Analytic Psychology*. ”Analyyttinen psykologia” oli Stoutin käännös Brentanon ”deskriptiiviselle psykologialle” – siis sille, minkä synonyymina Brentano välillä käytti ilmaisua ”fenomenologia”; tällä teoksella oli Mooreen suuri ja näkyvä vaikutus (kts. Bell 1999). Brentanolaiset osa–kokonaisuus -analyysi ja akti–objekti -erottelu heijastuvat selvästi Mooren vaikutushistorialtaan äärimmäisen tärkeissä arvostelmien analyysissa ja idealismin kumoamisessa. Voidaan jopa spekuloida sillä, saiko analyyttinen filosofia ”analyyttisyytensä” tätä kautta – fenomenologiasta!

Sekä Russell että myöhemmin Ryle pitivät erityisesti Husserlin *Loogisia Tutkimuksia* erinomaisen ansioikkaana teoksena (Russellilla teos oli jopa mukanaan vankilassa vuonna 1918) – välillisesti myös Moore (Künne 1990). Myös Carnapin *Aufbau*:ssa paljon viitteitä siihen. Moore toimi puheenjohtajana kun Husserl oli vuonna 1922 luennoimassa Lontoossa, Moore toimi istunnon puheenjohtajana.

Edelleen, on osoittautunut, että Wittgensteinin *Tractatukseen*, tietystä mielessä analyyttisen filosofian tärkeimpään teokseen, on vaikuttanut voimakkaasti Schopenhauerin filosofia (ja ainakin välillisesti myös Kant) (kts. esim. Stenius 1960), ja tiedetään, että Wittgenstein luki ahkerasti myös Kierkegaardia, jotka molemmat lasketaan yleensä ”mannermaisen filosofian” perinteeseen. Uuskantilaisuus puolestaan vaikutti voimakkaasti Wienin piiriläisistä ainakin Schlickiin ja Carnapiin (kts. Sauer 1989); viimeksi mainittu piti lisäksi Nietzscheä suuressa arvossa.

Puolan loogikkokoulukunta (nk. Lvovin-Varsovan koulukunta) lasketaan yleisesti analyyttisen filosofian osaksi. Sen perusti kuitenkin Twardowski, joka oli Brentanon oppilas ja varhaisen fenomenologian keskeisimpiä hahmoja (kts. esim. Skolimowski 1967).

Gilbert Ryle, jota on jopa kutsuttu analyyttisen filosofian kuninkaaksi, on tässä asiassa erityisen mielenkiintoinen tapaus. Ryle tutki nuoruudessaan perusteellisesti Brentanoa, Husserlia sekä Heideggeria ja piti Cambridgessa 1920-luvun lopulla luentokurssia ”Bolzano, Brentano, Meinong ja Husserl: neljä realistia”. Hän kirjoitti vuonna 1929 *Mind*:iin laajan ja varsin myötämielisen kirja-arvion Heideggerin teoksesta *Sein und Zeit*. Vuonna 1931 Ryle ”kääntyi” puhdasoppiseksi analyyttiseksi filosofiksi, mutta seurasi tämän jälkeenkin fenomenologista kirjallisuutta, ja piti esimerkiksi fenomenologiaa esittelevän esitelmän Aristotelian Societyn kokouksessa vuonna 1932. Vielä 1946 Ryle julkaisi myönteissävyisen kirja-arvion Martin Farberin kirjasta *The Foundations of Phenomenology*.

Vuonna 1960 Ranskassa järjestetyssä Royaumont-seminaarissa (johon osallistuivat myös mm. Quine ja Ayer) Rylen esitelmää seuranneessa keskustelussa fenomenologi Merleau-Ponty ei nähnyt suuria eroja Rylen ja oman ajattelunsa välillä, vaan näki heidän projektinsa hyvin samansuuntaisina ja yhteensopivina; ”Eikö ohjelmamme ole sama?”, hän kysyi (keskustelusta käy ilmi, että Merleau-Ponty oli myös hyvin perillä Wittgensteinin myöhäisfilosofiasta). Merleau-Ponty totesi myös: ”Kunnollessani herra Rylen puhetta myös minulle on syntynyt vaikutelma, että se mitä hän sanoo ei ole mitenkään omituista meillä ja että etäisyys, jos mitään etäisyyttä on, on jotain mitä hän asettaa välillemme pikemmin kuin jotain mitä minä löydän sieltä” (kts. Merleau-Ponty 1960). Ainakin tässä vaiheessa näyttäisi vielä olleen kaikki sisällölliset edellytykset jatkaa valaisevaa vuoropuhelua.

Michael Murray on lisäksi argumentoinut, että Rylen pääteos *Concept of Mind*, yksi analyyttisen filosofiantradition keskeisimpiä teoksia, sisältää itse asiassa lukuisia yhtymäkohtia Heideggerin teoksen *Sein und Zeit* -teokseen. Murray on jopa esittänyt, että

nämä saattaisivat olla suoria vaikutteita siltä ajalta kun Ryle tutki teosta intensiivisesti. Ryle on kommentoinut tätä jokseenkin hyväksyvään sävyyn (kts. Murray 1978).

Yleistä on tulkita ylittämättömän kuilun merkiksi kahden filosofiantradition välillä ainakin Carnapin vuonna 1932 *Erkenntnis*-lehdessä esittämä ankara kritiikki Heideggeria kohtaan; Carnapin syytti tuolloin Heideggeria merkityksettömästä metafysiikasta (Carnap 1932). Totuus Carnapin ja Heideggerin suhteesta on kuitenkin paljon monimutkaisempi (kts. Friedman 1996): Carnap kävi vuonna 1929 kuuntelemassa Heideggerin luentoja Kantista ja metafysiikasta, ja kävi lukuisia filosofisia keskusteluja Heideggerin kanssa. Heidegger teki selvästi suuren vaikutuksen Carnapiin; Carnap luki Heideggerin *Sein und Zeit* -teosta hyvin vakavissaan ja osallistui jopa aktiivisesti lukupiiriin, jossa kirjaa tutkittiin intensiivisesti.

Kun Carnap sitten vuonna 1932 kuuluisassa artikkelissaan metafysiikan hylkäämisestä otti esimerkiksi mielettömästä metafysiisesta lauseesta Heideggerin ”ei-mitään” koskevan lauseen, on hyvä huomata, ettei Carnap suinkaan syyttänyt lausetta verifioimattomuudesta vaan siitä, että se rikkoo logiikan kielioppia, käsitteen ei-mikään loogista muotoa vastaan. Toisin kuin yleensä ajatellaan, molemmat filosofit ymmärsivät itse asiassa hyvin, missä heidän erimielisyytensä perusta oli: Heideggerin tavoittelema metafysiinen ajattelu on mahdollista vain, jos ensin luovutaan formaalisen logiikan auktoriteetista; ero heidän välillään oli vain siinä, että Heidegger oli valmis tähän, Carnap ei. Tarkemmin, Heideggerille olemisen merkityksen tarkastelu edeltää logiikkaa, kun taas Carnapille (juuri tuona aikana) russellilainen logiikka edelsi kaikkea muuta.

Carnapin tuon hetkinen käsitys tästä asiasta ei välttämättä ole mitenkään edustava analyttiselle filosofialle yleensä (esimerkiksi Wittgenstein totesi keskusteluissa ymmärtävänsä, mihin Heidegger pyrki). On myös hyvä muistaa, että Carnap samassa yhteydessä suositti metafysiikan (joksi hän Heideggerin filosofian – oikein tai väärin – tulkitsi) sijaan nietschelaista runollista esitystapaa, joka ei teeskentelekään tieteellisyyttä, elämänasenteen ilmaisemiseen. Toisaalta kantojaan usein korjannut Carnap itse hyväksyi jo vuoden päästä ”Toleranssiperiaatteen”, joka teki hänen kritiikkinsä paljolti tyhjäksi. Ja toisaalta Heidegger itse tuli myöhemmin pessimistiseksi fundamentaaliontologiansa suhteen ja siirtyi yhtä runollisempaan suuntaan – tavallaan kohti juuri sitä nietschelaista lähestymistapaa, jota Carnap oli suosittanut.

On myös huomattava, että syytökset metafysiikasta olivat arkipäivää myös loogisten positivistien keskinäisissä väittelyissä; erityisesti Neurath syytti usein Wienin piirin ”wittgensteinilaisia”, Schlickia ja Waismannia, merkityksettömästä metafysiikasta (esim. kun nämä kannattivat totuuden korrespondenssiteoriaa).

On varsin selvää, että Carnapin ja Heideggerin välien polemisoitumisessa 1930-luvulla on kyse paljon muustakin kuin puhtaasti filosofisesta erimielisyydestä. Kiista oli osa paljon laajempaa sosiaalista, poliittista ja kulttuurista erimielisyyttä: radikaalin vasemmistolaiset, modernistisen edistysajattelun innoittamat loogiset positivistit ja konservatiivinen, romantiikkaan mieltynyt Heidegger olivat näissä suhteissa kirjon ääripäissä (kts. Friedman 1996) – huomautettakoon että Wittgenstein (ja monet hänen seuraajansa) oli varmasti tässä lähempänä Heideggeria kuin positivistejä. Wienin piirin edustajista Neurath kirjoittikin paljastavasti:

Tiede ja taide ovat tänään pääosin valtaapitävän luokan käsissä, ja niitä myös käytetään luokkataistelussa proletariaattia vastaan ... Oman aikamme idealistinen filosofikoulu Spannista Heideggeriin haluaa hallita, aivan kuten teologit kerran hallitsivat. Mutta skolastikot saattoivat tukeutua feodaalisen tuotantojärjestelmän

alarakenteeseen, kun taas meidän koulufilosofimme eivät huomaa, että heidän alarakennettaan ollaan vetämässä heidän jalkojensa alta. (Neurath 1932)

Yhtä kuvaava on Heideggerin luennoillaan vuonna 1935 esittämä vastaus Carnapin kritiikkiin: ”Ei ole mikään sattuma, että tällainen ’filosofia’ on sekä sisäisessä että ulkoisessa yhteydessä venäläiseen kommunismiin. Ei ole myöskään mikään sattuma, että tällaista ajattelua juhlistaan Amerikassa.” (Heidegger 1983, 228).

Vaikka loogisten positivistien ja Heideggerin välit eittämättä olivatkin sittemmin vähintäänkin viileät, tämä ei vielä todista mitään yleisempää sisällöllistä kuilua filosofiantraditioiden välillä. Vähemmän hyvissä väleissä olivat monet keskeiset analyttiset filosofitkin. Wittgenstein ei voinut sietää Carnapia, ja Dummett muistelee että 1940-luvulla Oxfordin filosofit pitivät pahimpana vihollisenaan – ei suinkaan Heideggeria tms. vaan – Carnapia. Russell ei nähnyt mitään arvoa Wittgensteinin myöhäisfilosofiassa ja piti tämän vaikutuksesta syntynyttä tavallisen kielen filosofiaa onnettomuutena filosofialle. Kuitenkin nämä filosofit lasketaan yleensä ongelmattomasti saman analyttisen tradition edustajiksi. Toisaalta, mannermaisten filosofien puolella Foucault ei ikinä antanut anteeksi Derridalle, että tämä oli sanonut häntä idiotiksi. Ja oletettavasti myös Husserlin suhde Heideggeriin vähintäänkin kylmeni, kun Heidegger 1930-luvulla yliopiston rehtorin ominaisuudessa muun muassa eväsi ”juutalaiselta” Husserlilta kirjaston käyttöoikeuden.

Jos keskusteluyhteyttä ei Heideggerin ja Wienin piiriläisten välirikkoa seuraavina vuosina yleisemminkään ollut Natsi-Saksassa ja sen miehittämässä Ranskassa tehdyn filosofian ja toisaalta vihollismaissa Yhdysvalloissa ja Englannissa sekä omin että pakolaisten voimin tehdyn filosofian välillä, voi ehkä olla aihetta etsiä syitä muistakin kuin sisällöllisistä filosofisista kysymyksistä.

Toisaalta, on syytä panna merkille, että saksalainen hermeneuttinen ja kriittinen perinne³ ja toisaalta analyttinen perinne ovat sodan jälkeen kyyneet varsin kitkattomaan vuoropuheluun. Gadamer, Apel ja Habermas ovat tulleet 1960-luvulta alkaen osaksi yleistä kansainvälistä filosofista keskustelua – mitään syvää kuilua, joka tekisi vuoropuhelun mahdottomaksi, ei ole näkynyt. Hermeneuttisen perinteen keskeinen edustaja Apel oli 1970-luvulla jopa valmis myöntämään, että analyttisen tradition⁴ tarjoamat kehittyneet käsitteelliset välineet ovat tietyissä suhteissa ylivertaisia selvitetessä hermeneuttisen tradition ydinkysymystä, selittämisen ja ymmärtämisen välistä suhdetta (Apel 1976).⁵ Habermas ja Gadamer (ja välillisesti Husserl ja Heidegger) ovat toisaalta vaikuttanut syvästi anglo-amerikkalaiseen yhteiskuntatieteiden filosofiaan. Toisaalta Habermas on ottanut huomattavia vaikutteita analyttisen filosofian puolelta, esimerkiksi Austinin puheaktiteoriasta.

Ranskalaisen filosofian kanssa tilanne on kieltämättä ollut varsin toinen. Kun keskusteluyhteys fenomenologisen tradition kanssa kerran pääsi sodan vuoksi katkeamaan, sitä on ollut vaikea uudelleen luoda. Ongelmana ovat olleet paitsi erilaiset ennakkoluulot ja eriytynyt filosofinen sanasto, ehkä myös monet nopeasti toisinaan seuranneet filosofiset ilmastonmuutokset eksistentialismista strukturalismiin ja jälkistrukturalismiin; on ymmärrettävää, että ulkopuolisten on ollut varsin vaikea saada otetta tästä liikkuvasta ja muuttuvasta ja kieltämättä vaikeaselkoisesta kohteesta. Mutta olen varma, että se mikä siinä omaa kestävämpää arvoa, tulee ennen pitää osaksi yleistä filosofista omaisuutta. Eikä ymmärrys ole päinvastaisista uskomuksista huolimatta aina ollut niin hyvää myöskään analyttisen tai ”anglo-amerikkalaisen” perinteen sisällä. Voidaan väittää, että vasta aivan

viime aikoina on alettu jollain lailla ymmärtää, mitä esim. Wittgenstein ja Quine todella sanoivat ja tarkoittivat jo puolisen vuosisataa sitten.

Todettakoon toisaalta, mitä niinkin ”umpi-mannermainen” ajattelija kuin Derrida toteaa itsestään oletettuna mannermaisen filosofian edustajana: ”Monien seikkojen joukossa, jotka tekevät minusta kelpaamattoman edustamaan huomattavaa filosofista traditiota, on tämä: katson olevani monissa suhteissa lähellä Austinia, sekä kiinnostunut hänen ongelmanasettelustaan että kiittollisuudenvelassa sille.” (Derrida 1998, 38). Toisaalta taas voidaan panna merkille, että Ian Hacking, yksi johtavista anglo-amerikkalaisista tieteenfilosofeista, tunnustaa avoimesti velkansa Foucault’lle. Edelleen, Richard Rorty, analyyttisen filosofian kasvatti ja nykyisen anglo-amerikkalaisen filosofian yksi tunnetuimmista nimistä, on sittemmin saanut niin huomattavia vaikutteita Heideggerilta, Gadamerilta ja Derridalta, että alkaa olla epäselvää kumman perinteen edustajaksi hänet pitäisi luokitella.

Oli miten oli, edellä esitetyn varsin monipolvisen katsauksen tarkoitus on osoittaa, että pelkät kysymykset siitä, kuka tunsu kenet, kuka vaikutti keneenkin, kuka oli keskusteluyhteydessä kenenkin kanssa ja ketkä eivät olleet puheväleissä, eivät kerta kaikkiaan onnistu erottamaan kahta filosofiantraditiota tarkoitettulla tavalla.

Analyttisen filosofian ”alkuperäinen merkitys”

Se että henkilöt, joiden jos kenenkään pitäisi tietää mitä analyyttinen filosofia on, ovat näin erimielisiä ja epäselviä asiasta, osoittaa miten huonosti ymmärretty ilmaisu ”analyyttinen filosofia” tosi asiassa on. Keskustelu näyttää ajautuneen täydelliseen umpikujaan. Ristikoimalla aihepiirin parhaiden asiantuntijoiden kriteerit voidaan päätellä joko, että kukaan ei ole koskaan ollut analyyttinen filosofi, tai että lähes kaikki filosofit kaikkina eri aikoina ovat olleet analyyttisiä filosofeja. Mutta sen sijaan, että julistaisin analyyttisen filosofian merkitystä vailla olevaksi pseudokäsitteeksi, yritän aloittaa uudelleen alusta ja katsoa tarkemmin, kuinka ja milloin ilmaisua ”analyyttinen filosofia” oikeastaan alettiin käyttää. Ehkäpä asiaan saadaan tällä tavoin jonkinlaista uutta valoa.

Tiettävästi ilmaisua ”analyyttinen filosofia” käytti julkisuudessa ensi kerran niinkin myöhään kuin vuonna 1936 nuorena opintomatalla Euroopassa ollut amerikkalaisfilosofi Ernst Nagel katsausartikkelissaan ”Impressions and appraisals of analytic philosophy in Europe (I-II)” (Nagel 1936). Nagelin ”analyyttisiksi” lukemat filosofit eivät ole hänen mukaansa innostuneita perinteiseen suurelliseen tyyliin rakennetuista filosofisista järjestelmistä. Nagel jatkaa: ”Heidän kiinnostuksen kohteenaan on filosofia analyysina. He ottavat erityistieteiden tuottaman aidon tiedon kokonaisuuden annettuna, eivätkä pyri lisäämään siihen mitään niin kuin tutkimus näissä tieteissä lisää, vaan selventämään sen merkitystä ja seurauksia.”

Pari vuotta myöhemmin Max Black piti puolestaan Cambridgessa järjestetyssä tieteiden ykseyden 4. kansainvälisessä kongressissa esitelmän ”Relations between Logical Positivism and the Cambridge School of Analysis” (Black 1938). Black käytti välillä ilmaisua ”analyyttinen filosofia”, mutta usein lisämääreellä ”analyyttinen filosofia Englannissa”, ja jääkin epäselväksi, laskiko hän loogisen positivismin analyyttiseen filosofiaan kuulevaksi. Vuonna 1945 Gustav Bergmann totesi kriittissävyisessä kirjoituksessaan että analyyttiset

filosofit ”ovat kiinnostuneita yksittäisistä selventämisistä, jotka ovat tyypillisiä tällaiselle filosofoinnille” (Bergmann 1945).

Niin Nagel kuin Bergmannkin (vrt. myös Papin luettelo alla) lukivat analyttiseen filosofiaan: (1) Cambridgen analyysin filosofian: molemmat mainitsevat Mooren⁶ ja Wittgensteinin sekä näiden seuraajat (Nagel mainitsee Russellin vain ohimennen); myös Blackille juuri tämä on analyttistä filosofiaa, ja (2) Wienin piirin loogisen positivismin ja sen liittolaiset (Nagel mainitsee ohimennen myös Varsovan-Lvovin loogikkokoulukunnan, muttei varsinaisesti tarkastele sitä). Alamme lopultakin saada hieman selväpiirteisemmän kuvan siitä, mitä analyttinen filosofia ainakin puhtaimmillaan on ollut: nämä kaksi koulukuntaa olivat alun perin, ilmaisun ”analyttinen filosofia” varhaisessa käytössä 1930-40-luvuilla, se mihin ilmaisulla lähinnä viitattiin – ne ovat analyttisen filosofian paradigmaattiset malliesimerkit (kts. myös alla).⁷

Ilmaisu esiintyi vielä näinäkin aikoina kirjallisuudessa kuitenkin hyvin satunnaisesti ja harvoin. Von Wright on esittänyt oletuksen, että nimitys ”analyttinen filosofia” yleistyi vasta Arthur Papin kirjojen *Elements of Analytic Philosophy* (1949) ja *Analytische Erkenntnistheorie* (1955) vaikutuksesta, ja Hacker samaa mieltä. Itse en näe myöskään mitään syytä olla eri mieltä. Pap toteaa (Pap 1949, ix-x) edellä mainittujen luonnehdintojen kanssa varsin yhteensopivasta, että se, mitä hän kutsuu ”laajassa mielessä analyttiseksi filosofiaksi”, on jakautunut seuraaviin ryhmäkuntiin: (1) carnapilaiset, jotka konstruoivat ideaalisia *formalisoituja kieliä*, joissa kaikille tieteille yhteiset peruskäsitteet voidaan täsmällisesti määrittellä; (2) Mooren seuraajat, jotka keskittävät huomionsa yksinomaan *arkijärjen kieleen* ja korostavat, että vastaavuus tavallisen käytön kanssa on olennainen ehto käsitteen loogiselle analyysille; (3) wittgensteinilaiset tai ”terapeuttiset positivistit”, joille filosofia ei ole mikään oppiaine, joka pyrki tietoon ja älyllisiin keksintöihin, vaan menetelmä *paljastaa kielellisiä sekaannuksia*, jotka synnyttävät ”filosofisia ongelmia”, osoittamalla että mitään aitoja ongelmia ei olekaan; (4) filosofit, jotka harjoittavat tieteiden perusteiden tai tiedon yleensä *selventämistä* yksityiskohtaisten, huolellisten *analyysien* avulla, mutta jotka ovat ”puolueettomia” sikäli, että eivät lue itseään mihinkään em. ryhmäkunnista.

On huomionarvoista, että kaikissa näissä varhaisissa luonnehdinnoissa keskeisessä asemassa on tavalla tai toisella filosofian huomion kohdistaminen kieleen, merkitysten selventäminen, ja ylipäänsä hyvin vahva ja jyrkkä käsitys filosofian tehtävästä. Näin asian näkee myös Pap, vaikka sanookin käyttävänsä ilmaisua ”analyttinen filosofia” ”laajassa mielessä”.

Vaikutusvaltaisen kirjoituskokoelmansa *Readings in Philosophical Analysis* esipuheessa Feigl ja Sellars – vaikka he eivät käytäkään varsinaisesti nimitystä ”analyttinen filosofia”, he ilmiselvästikin puhuvat samasta asiasta kuin edelliset – ilmaisevat asian osuvasti: ”Filosofisen analyysin käsite virtaa kahdesta lähteestä, Mooresta ja Russellista polveutuvasta Cambridgen liikkeestä sekä Wienin piirin loogisesta positivismista (Wittgenstein, Schlick, Carnap) yhdessä (Reichenbachin johtaman) Berliinin ryhmän tieteellisen empirismin kanssa. Nämä ... ovat luoneet filosofiin ongelmiin lähestymistavan, jota rehellisesti pidämme käännekohtana filosofian historiassa.” (Feigl ja Sellars 1949), vi)

Monet em. ”aikalaiskuvaukset” korostavat analyttisen filosofian käänteentekevää luonnetta.

Mutta mikä analyttisessä filosofiassa sitten oli niin uutta? Sluga korostaa muun ohessa sitä, että analyttinen filosofia on ollut aidosti kansainvälinen liike; se ei ole ollut juuri sidoksissa kansallisuuksiin eikä traditioihin. Analyttiselle filosofialle on edelleen Sluga mukaan ollut

tyypillistä epähistoriallinen luonne – vahva tunne, että se merkitsi radikaalisti uutta alkua filosofiassa (Sluga 1998). Nämä Sluga huomioidut ovat mielestäni osuvia ja hyvin sopusoinnussa edellä käsiteltyjen termin ”analyttinen filosofia” varhaisten käyttötapojen kanssa.⁸

Keskeistä analyttiselle filosofialle oli todellakin kokemus käännekohdasta filosofian historiasta, aivan uudesta käänteentekevistä tavasta ymmärtää filosofisten ongelmien luonne ja filosofian tehtävä. Sitä kuvastavat hyvin esimerkiksi Wienin piirin johtajan Schlickin kuuluisa kirjoitus käännekohdasta filosofiassa (Schlick 1931) ja hieman myöhempi brittiläisten analyttisten filosofian ohjelmanjulistus *The Revolution in Philosophy* (Ryle 1956).

Ja mistäpä muusta tässä olisi kysymys kuin edellä jo tarkastellusta filosofian radikaalista kielellisestä käänteestä – ajatuksesta että filosofian ainoa tai tärkein tehtävä on kielen analyysi, selventäminen tms. Myös Von Wright toteaa loppujen lopuksi, että kun hän näkee analyttisen filosofian ytimen siinä, mitä hän kutsuu filosofiseksi logiikaksi, hän tarkoittaa tällä *kielen* käytön selventämistä ja käsitteiden analyysia, joko formaalisen logiikan avulla tai ilman. Hänen mukaansa tämä yhdistää Cambridgen analyysia, Wienin piirin loogista positivismia sekä sodanjälkeistä tavallisen kielen filosofiaa. (von Wright 1993). Tässä olen von Wrightin kanssa täysin samaa mieltä.

Analyttinen filosofia ja sen edeltäjät

Alkaa siis näyttää siltä, että Dummett on sittenkin ollut suhteellisen oikeassa pitäessään huomion keskittämistä kieleen analyttisen filosofian sisällöllisenä ominaispiirteenä.⁹ Mutta kuinka sitten olisi vastattava Monkin, Hackerin ja muiden tälle esittämiin vastaväitteisiin? Nähdäkseni ongelma ratkeaa, kun ymmärretään erottaa toisaalta filosofinen liike tai koulukunta ja toisaalta sen olennaiset edelläkävijät ja taustahahmot. Jos tämä on mahdollista Fregen tapauksessa (esim. Hacker), miksei Russellia ja Moorea voitaisi tarkastella samalla tavoin¹⁰. On vain oltava valmis myöntämään, etteivät Frege, Russell ja Moore olleet vielä varsinaisia analyttisiä filosofeja. Sen sijaan voidaan, Feiglin ja Sellarsin ilmaisutapaa lainatakseni, todeta että analyttinen filosofia *polveutuu* näistä ajattelijoina. Tämä on hinta, joka on maksettava, jos haluaa käyttää ilmaisua ”analyttinen filosofia” selkeänä, sisällöllisesti luokittelevana ilmaisuna filosofian historiassa – hinta jonka ainakin itse olen valmis maksamaan.

Samassa hengessä Moore-tutkija Thomas Baldwin puhuu osuvasti olennaisesta muutoksesta, joka tapahtui, kun ”filosofisesta analyysista”, jota pidettiin yhtenä tärkeänä menetelmänä filosofiassa (Moore, Russell), ”analyttisen filosofiaan”, joka rajoittaa (oikean) filosofian analyysiin (Baldwin 1998). Anthony Quinton onkin dramatisoinut samaa ajatusta esittämällä, että analyttinen filosofia syntyi, kun Wittgenstein saapui Cambridgeen – mikä tapahtui 1911. (Quinton 1995)

Paitsi Fregeä, myös Russellia ja erityisesti Moorea on myöhemmin tulkittu väärin kielellisinä filosofeina – puhdasoppisempina analyttisinä filosofeina kuin mitä nämä ikinä olivatkaan. Vaikka heidän vaikutuksensa analyttisen filosofian synnylle on aivan olennainen, heitä on sittenkin parempi tarkastella nimenomaan sen ratkaisevina taustahahmoina kuin puhdasmuotoisina edustajina.

Ajatus uudesta, historiallisesti käännteentekevistä tavasta ymmärtää filosofian koko tehtävä ja luonne ei kerta kaikkiaan sovellu Mooreen ja Russelliin, joiden filosofia saattoi ehkä merkitä käännettä senaikaisessa brittiläisessä filosofiassa, mutta tuskin kuvatuunlaista mullistusta filosofian historiassa. Hegeliläis-idealista holismia vastustanut Moore peräänkuuluttikin *paluuta* analyysin menetelmään. Molempien pohjimmaiset filosofiset tavoitteet olivat varsin perinteisiä: Russell pyrki oikeuttamaan varman (tieteellisen) tiedon mahdollisuuden, Moore arkijärjen todellisuuskäsityksen. Analyysi (ei niinkään kielen kuin todellisuuden analyysi) oli heille yksi tärkeä menetelmä filosofiassa, ei sen enempää.

Mooren (v. 1910-11 luennot) mukaan ”filosofian tärkein tehtävä on antaa yleinen kuvaus koko universumista, mainita kaikki tärkeimmät asiat joiden tiedämme siellä olevan, tarkastella sitä kuinka todennäköisesti siinä on olemassa tärkeitä oliolajeja joiden emme absoluuttisesti tiedä olevan siinä, sekä tarkastella tarkastella tärkeitä tapoja joilla ne suhteutuvat toinen toisiinsa”.

Filosofia eroaa siis Mooren mukaan fysiikasta lähinnä yleisyydessään. Toinen tärkeä filosofian tehtävä on Moorelle tieto-opillinen: luokitella tapoja, joilla voimme tietää asioita. Kolmas filosofian tärkeä alue on Mooren mukaan etiikka. Vielä vuonna 1942 Moore jakoi filosofisen keskustelun kolmeen osaan: etiikka, havainnon teoria sekä metodi.

Moorella analyysin taustalla on tämän varhainen käsitys propositiosta sekä ajattelun kohteina että mahdollisina asiantiloina; tällöin propositiot ovat olioiden ja ominaisuuksien yhdistelmiä, ja niiden rakenteen analyysi ajattelun kohteina on yhtä lailla metafyyminen selvitys todellisuuden rakenteesta. Myöhemmin tämä peruste katosi, mutta analyysi säilytti keskeisen aseman Mooren filosofiassa. Moore korosti kuitenkin aina, ettei hän uskonut, että kaikki filosofiset ongelmat voidaan ratkaista analyysin avulla.

Cambridgen nuoremman polven puhdasoppiset analyttiset filosofit, erityisesti Malcolm, kuitenkin tulkitsivat, että tekniikka, jolla Moore hylkää filosofisia väittämiä, perustuu sen osoittamiseen, että ne rikkovat tavallista kieltä vastaan. Tämä oli karkea mutta laajalti vaikuttanut väärintulkinta (vrt. Hacker 1996, 75). Joka tapauksessa tämä laajalti omaksuttu tulkinta selittää sen, miksi juuri Moore myöhemmin laskettiin niin keskeiseksi analyttisen filosofian edustajaksi (kts. yllä.)

Myöskään Russell ei sovi analyttisen filosofian (tässä ymmärretyllä tavalla) kyltin alle – kuten Monk ja Hacker ovat aivan oikein on todenneet, vaikkakin tekevät tästä aivan eri johtopäätökset. Russellille filosofia on yksi tieteistä – vain yleisempi kuin erityistieteet; tiede ja filosofia muodostavat jatkumon, ja niiden ero on aste-ero, ei mikään jyrkkä laadullinen ero. Filosofian tavoitteena on Russellin mukaan saavuttaa ”teorettinen ymmärrys maailmasta”. Tämä on juuri se käsitys filosofiasta, jota vastaan Wittgenstein hyökkäsi ja jonka vaihtoehtona hän esitti oman radikaalin käsityksensä filosofian luonteesta – käsityksen josta tuli analyttisen filosofian olemus.¹¹ Russellin kekseliäs ratkaisu olemattomien olioiden ongelmaan, hänen juhlistu määrättyjen kuvauksien teoriansa, muodostui todellakin filosofisen toiminnan malliesimerkiksi myöhemmin muotoutuneessa analyttisessä filosofiassa. Mutta Russellille itselleen filosofia oli aina paljon, paljon muutakin kuin tällaista kielellistä analyysia.

Vielä selvempää on (toisin kuin mm. Dummett, Sluga ja Kenny olettavat), että Frege ei ollut mikään analyttinen filosofi. Hänellä ei ollut mitään julkilausuttua yleistä käsitystä filosofian tehtävästä. Hänen oma projektinsa oli ennen kaikkea tietoteorettinen: hän halusi osoittaa empirismia ja naturalismia vastaan, että on olemassa *a priori* -tietoa (vrt. Weiner 1997).

Toisaalta myöhempiä filosofeja, jotka ovat historiallisessa (esim. opettaja-oppilas-) suhteessa puhdasoppiseen analyyttiseen filosofiaan, mutta hylkäävät sen keskeiset teesit ja erityisesti sen ankaran filosofiakäsityksen – toisin sanoen esimerkiksi valtaosa nykyisistä amerikkalaisfilosofeista kuten Quine ja Putnam, tai toisaalta esimerkiksi Popper ja monet tämän jälkeiset tieteenfilosofit – voidaan esittämäni analyyttisen filosofian määritelmän valossa korkeintaan kutsua, mikäli heidän analyyttistä taustaansa halutaan välttämättä korostaa, jälki-analyyttisiksi filosofeiksi. Näin katsottuna analyyttisen filosofian selkeimmäksi valtakaudeksi muodostuu suunnilleen ajanjakso 1920-luvulta 1950-luvulle.

Kuten edellä näimme, koko käsitettä analyyttinen filosofia alettiin käyttää paljon myöhemmin kuin yleisesti ehkä luullaan. Sisällöllisesti analyyttisen filosofian synty voidaan paikallistaa esimerkiksi Wittgensteinin *Tractatukseen*, joka ilmestyi vuonna 1921. Varsinaisena filosofisena liikkeenä analyyttinen filosofia kuitenkin näyttäisi syntyvän lähes yhtä aikaa manner-Euroopassa ja Englannissa noin vuosina 1929-1931.

1930-luvun alussa Wittgensteinin vallankumouksellinen filosofianäkemyksen sai Brittein saarilla hyvin nopeasti puolelleen joukon nuoria kyvykkäitä filosofeja, joista tuli puhdasoppisen analyyttisen filosofian keskeisiä puolustajia.¹² Cambridgessa esimerkiksi Susan Stebbing ja John Wisdom julistivat, että filosofian tehtävänä on kielen analyysi ja vain se. Ydinjoukkoon kuuluivat myös mm. Max Black, Norman Malcolm ja Richard Braithwaite. Nuoret aktivistit perustivat pian myös uuden lehden nimeltään *Analysis* levittämään tätä filosofista ilosanomaa.

Oxfordissa uusi filosofia ryhmittyi Rylen ympärille. Vuonna 1931 Ryle ilmoitti ”vastahankaisesta” kääntymisestään sille kannalle, että filosofian tehtävä on tutkia järjestelmällisesti harhaanjohtavien kielellisten muotojen lähteitä; tätä on filosofinen analyysi ja se ja vain se on filosofian tehtävä.¹³ Tätä on yleisesti pidetty brittiläisen filosofian uuden liikkeen ensimmäisenä ohjelmanjulistuksena.

Samaan aikaan myös Wienin piiri alkoi elää lyhyttä kukoistuskauttaan. Piiri alkoi julkaista *Erkenntnis*-lehteä vuonna 1931, jossa ilmestyivät heti mm. edellä mainitut Schlickin artikkeli filosofian käänteestä (1931) ja Carnapin kirjoitus metafysiikan hylkäämisestä (1932). Piiri oli järjestäytynyt virallisemmin ja julkaissut oman ohjelmanjulistuksensa jo pari vuotta aikaisemmin vuonna 1929.

Näin oli syntynyt uusi filosofinen liike, jota alettiin kutsua analyyttiseksi filosofiaksi. Molemmista sen maantieteellisesti erillisissä haarautumissa Wittgensteinin radikaaleine filosofiakäsityksineen oli selvästikin olennainen vaikuttaja.

Analyttinen, fenomenologinen ja kantilainen filosofia

On tietysti myönnettävä, että koko kysymyksemme analyyttisen filosofian olemuksesta on jossain määrin näennäisongelma. Sanoja voidaan käyttää mielivaltaisesti ja sopimuksenvaraisesti, ja kuka tahansa voi päättää käyttää ilmaisua jollakin toisella tavalla ymmärrettynä. Mutta jos ilmaisua analyyttinen filosofia halutaan käyttää sen perinteisen merkityksen mukaisesti, sisällöllisenä ja selkeänä kuvaavana ja luokittelevana ilmaisuna, on mielestäni viisainta käyttää sitä järkevästi rajatussa ja riittävän hyvin määritellyssä mielessä.

Oikeaoppiselle analyyttiselle filosofialle olemukselliseksi katsomani piirre, sen kumouksellinen ja jyrkkä käsitys filosofian tehtävästä ja luonteesta, on siis peräisin Wittgensteinilta. Tämä antaa kuitenkin aihetta pohtia vielä kerran oletettua syvälleikäyvä eroa

”analyyttisen” ja ”mannermaisen” filosofian välillä. Wittgenstein-tutkimus on nimittäin vakuuttavasti osoittanut, että Wittgensteinin jyrkkä filosofiakäsitys on monin tavoin kantilaisen filosofian läpitunkemaa. Ennen Kantia uskottiin yleisesti tiedon ykseyteen: filosofian ja tieteiden välillä ei nähty mitään jyrkkää rajaa; sekä rationalistit että empiristit ajattelivat, että filosofisella ja tieteellisellä tiedolla on samanlainen luonne (joko apriorinen tai empiirinen). Kant sen sijaan esitti jyrkän erottelun käsitteellisen ja empiirisen, muodon ja sisällön sekä aistimellisuuden ja ymmärryksen välillä. Tästä seurasi edelleen aivan uudenlainen jyrkkä erottelu tieteellisen ja filosofisen tutkimuksen kohteiden välillä. Käsitteellistä koskeva filosofinen tutkimus on näin täysin riippumatonta havaittavaa tutkivista tieteistä. Saman ehdottoman jyrkän erottelun tieteellisten ja filosofisten kysymysten välillä nosti analyyttisen filosofiantradition kulmakiveksi Wittgenstein – hän vain korvasi puheen tajunnan kategorioista ts. käsitteistä puheella kielestä. Kantilaisen ajattelutavan Wittgensteinille välitti Schopenhauer, jota tämä luki ahkerasti nuoruudessaan. Wittgensteinin jyrkkä erottelu väitelauseita esittävien tieteiden ja filosofian selventävänä toimintana välillä voidaan katsoa olevan kielellinen muunnelma Schopenhauerin erottelusta ”maailma ideana” ja ”maailma tahtona” välillä – ja edelleen Kantin erottelusta teoreettisen ja käytännöllisen järjen välillä. (kts. esim. Stenius 1960)

Nyt on kuitenkin huomattava, että laajemmassa katsonnossa samanhenkisillä jyrkästi anti-naturalistisilla linjoilla olivat filosofiakäsityksessään myös fenomenologisen filosofian perustajahahmot. Hekin ymmärsivät filosofian tehtävän hyvin rajoitetusti ja ankarasti olemuksia, käsitteitä tai merkityksiä koskevaksi tutkimukseksi, joka pitää erottaa selvästi empiirisistä tieteistä – joskin tämän tradition piirissä kielellinen painotus oli ainakin alkuvaiheessa vähäisempää (mutta vrt. Habermas 1999). Mutta joka tapauksessa, korostaessaan tosiasiatieteiden luonnollisen asenteen ja fenomenologisen filosofisen asenteen vastakkaisuutta, kuten Husserl, tai empiiristen tieteiden ja fundamentaaliontologian, tai ontologisen ja ontologisen välistä kertakaikkista eroa, kuten Heidegger, myös fenomenologit korostivat jyrkkää laadullista eroa filosofian ja tieteen välillä.

Nykyisin filosofiassa on – en usko että tämä on kiistanalaista – kuitenkin laajalti vallalla, erityisesti Quinen vaikutuksesta¹⁴, näkemys jota kutsutaan usein naturalismiksi¹⁵. Nimitys on monimerkityksinen ja ongelmallinen, mutta tässä yhteydessä sillä tarkoitetaan yksinkertaisesti käsitystä, jonka mukaan filosofia ja tieteet ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja että niiden välinen raja on liukuva – että niiden välillä on vain yleisyyteen liittyvä aste-ero; mielestäni onnistuneempi nimitys kuin ”naturalismi” on Quinen joskus käyttämä ilmaisu ”gradualismi”. Tämä oli siis jo Kantia edeltäneen ajan yleinen yhtenäinen tietokäsitys. Se oli myös Russellin käsitys, jota vastaan Wittgenstein esitti oman jyrkän filosofiakäsityksensä.

Mielenkiintoista on, että tästä näkökulmasta analyttinen filosofia ja fenomenologinen filosofia näyttäytyvätkin – pikemminkin kuin kahtena jyrkästi vastakkaisena ja yhteismitattomana filosofiana – jyrkän dualistisen kantilaisen filosofiankäsityksen kahtena muunnelmana. Ja väitän että sellaisina, alkuperäisessä jyrkkyydessään, molemmat ovat parhaan nykyisen ymmärryksen valossa kestäättömiä.

Vaikka keskuudessamme edelleen on, sanan tiukassakin mielessä, analyttisiä filosofeja, kuten vaikkapa Dummett, lienee kiistatonta, että oikeaoppisen analyttisen filosofian jyrkkä käsitys filosofian tehtävästä ei nauti nykyisin missään päin maailmaa kovinkaan suurta kannatusta. Ja tämä johtopäätös oikeuttaa myös otsikkooni sisältyvän

vihjauksen siitä, että analyttinen filosofia on ennen kaikkea menneisyyteen kuuluva historiallinen ilmiö.

Kirjallisuus

- Apel, K.-O. (1976), "Causal explanation, motivational explanation, and hermeneutical understanding (remarks on the recent stage of the explanation-understanding controversy)", teoksessa G. Ryle (toim.), *Contemporary aspects of Philosophy*, Oriel Press, Stocksfield, 161-176.
- Baldwin, T. (1998), "Analytic Philosophy", teoksessa E. Craig (toim.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Routledge, London and New York.
- Bell, D. (1999), "The revolution of Moore and Russell: a very British coup?", Teoksessa A. O'Hear (toim.) (1999), 193-208.
- Bergmann, G. (1945), "A positivistic metaphysics of consciousness", *Mind* 54, 193-226.
- Black, M. (1938), "Relations between logical positivism and the Cambridge school of analysis" *Erkenntnis* 8, 24-35.
- Bilezki, A. ja A. Matar (toim.) (1998), *The Story of Analytic Philosophy – Plot and Heroes*, Routledge, London and New York.
- Carnap, R. (1932), "Überwindung der Metaphysik durch Logische Analyse der Sprache", *Erkenntnis* 2, 219-241.
- Critchley, S. (1998), "Introduction: what is Continental philosophy?", teoksessa S. Critchley ja W.R. Schroeder (toim.), *A Companion to Continental Philosophy*, Blackwell, Oxford, 1-17.
- Derrida, J. (1998), *Limited Inc.*, North Western University Press, Evanston.
- Dummett, M. (1978), *Truth and Other Enigmas*, Duckworth, London.
- Dummett, M. (1993), *Origins of Analytic Philosophy*, Duckworth, London.
- Feigl, H. ja W. Sellars (toim.) (1949), *Readings in Philosophical Analysis*, Appleton-Century-Crofts, New York.
- Friedman, M. (1996), "Overcoming metaphysics: Carnap and Heidegger", teoksessa R. Giere ja A. Richardson (toim.), *Origins of Logical Empiricism*, Minnesota Studies in the Philosophy of Science Vol XVI, University of Minnesota Press, Minneapolis, 45-79.
- Føllesdal, D. (1994), "Husserl and Frege: A contribution to elucidating the origins of phenomenological philosophy", teoksessa L. Haaparanta (toim.), *Mind, Meaning and Mathematics*, Kluwer, Dordrecht, 3-47.
- Føllesdal, D. (1997), "Analytic philosophy: what is it and why should one engage in it", teoksessa H.-J. Glock (toim.) (1997), 1-16.
- Glock, H.-J. (toim.) (1997), *The Rise of Analytic Philosophy*, Blackwell, Oxford.
- Habermas, J. (1999), "Hermeneutics and analytic philosophy. Two complementary versions of linguistic turn?", teoksessa A. O'Hear (toim.) (1999), 413–441.
- Hacker, P. M. S. (1996), *Wittgenstein's Place in the Twentieth Century Analytic Philosophy*, Blackwell, Oxford.
- Hacker, P. M. S. (1997), "The rise of twentieth century analytic philosophy", teoksessa H.-J. Glock (toim.) (1997), 51-76.
- Hacker, P. M. S. (1998), "Analytic philosophy: what, whence, and whither?", teoksessa A. Bilezki ja A. Matar (toim.) (1998), 3-34.
- Heidegger, M. (1983), *Einführung in die Metaphysik: Gesamtausgabe*, Vol. 40, Klostermann, Frankfurt.
- Himanka, J. (2000), *Phenomenology and Reduction*, Helsingin yliopiston Filosofian laitoksen julkaisuja 1/2000.

- Hylton, P. (1998), "Analysis in analytical philosophy", teoksessa A. Bilezki ja A. Matar (toim.) (1998), 37-55.
- Kenny, A. (1995), *Frege*, Penguin Books, Harmondsworth.
- Künne, W. (1990), "The nature of acts; Moore on Husserl", teoksessa D. Bell ja N. Cooper (toim.), *The Analytic Tradition*, Blackwell, Oxford, 104-116
- Merleau-Ponty, M. (1960), "Phenomenology and analytic philosophy", teoksessa M. Merleau-Ponty, *Texts and Dialogues*, Human Press, New Jersey 1992, 59-72.
- Monk, R. (1996), "What is Analytical Philosophy", teoksessa R. Monk ja A. Palmer (toim.), *Bertrand Russell and the Origins of Analytical Philosophy*, Thoemmes Press, Bristol, 1-21.
- Murray, M. (toim.) (1978), *Heidegger and Modern Philosophy*, Yale University Press, New Haven.
- Nagel, E. (1936), "Impressions and appraisals of analytic philosophy in Europe I-II", *Journal of Philosophy* 33, No 1, 5-24; No 2, 29-53.
- Neurath, O. (1932), "Die 'Philosophie' in Kampf gegen den Fortschritt der Wissenschaft", *Der Kampf* 25, 385-389.
- O'Hear, A. (toim.) (1999), *German Philosophy Since Kant*, Royal Institute of Philosophy Supplement 44, Cambridge University Press, Cambridge.
- Pap, A. (1949), *Elements of Analytical Philosophy*, Macmillan, New York.
- Passmore, J. (1957), *A Hundred Years of Philosophy*, Duckworth, London.
- Quinton, A. (1995), "Analytic philosophy", teoksessa T. Honderich (toim.), *The Oxford Companion to Philosophy*, O.U.P., Oxford, 28-30.
- Ramsey, F. (1931), *The Foundations of Mathematics and other Logical Essays*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London.
- Ryle, G. (toim.) (1956), *The Revolution in Philosophy*, MacMillan & Co, London.
- Sauer, W. (1989), "On the Kantian background of neopositivism", *Topoi* 8, 111-119.
- Schlick, M. (1931), "Die Wende der Philosophie", *Erkenntnis* 1, 3-11.
- Searle, J. (1995), "Contemporary philosophy in the United States", teoksessa N. Bunnin ja E.P. Tsui-James (toim.), *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell, Oxford, 1-24.
- Skolimowski, H. (1967), *Polish Analytic Philosophy*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Sluga, H. (1980), *Gottlob Frege*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Sluga, H. (1998), "What has history to do with me? Wittgenstein and analytic philosophy", *Inquiry* 41, 99-121.
- Stenius, E. (1960), *Wittgenstein's Tractatus*, Blackwell, Oxford.
- Tiezen, R. (1998), "Gödel's path from incompleteness theorems (1931) to phenomenology (1961)", *Bulletin of Symbolic Logic* 4, 181-203.
- Weiner, J. (1997), "Frege and the linguistic turn", *Philosophical Topics* 25, No 2, 1997, 265-288.
- Williams, B. (1995), "Contemporary Philosophy: a second look", teoksessa N. Bunnin ja E.P. Tsui-James (toim.), *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell, Oxford, 25-37.
- Von Wright, G. H. (1993), "Analyttinen filosofia – historiallis-kriittinen tarkastelu", teoksessa G.H. von Wright, *Minervan Pöllö*, Otava, Keuruu, 48-75.

Kirjoitus perustuu 25. lokakuuta 2000 Suomen Filosofisen Yhdistyksen kokouksessa pidettyyn esitelmään.

Olen kiitollinen aihepiirin tiimoilta käymistämme inspiroivista ja valaisevista keskusteluista Sara Heinämaalle, Alberto Emilianille ja Tomi Kokkoselle.

¹ Erinomainen katsaus erilaisiin tapoihin ymmärtää filosofinen analyysi Fregestä Quineen (joka ei sitoudu kuitenkaan määrittelemään analyyttistä filosofiaa analyysin kautta) on Hylton 1998.

² Kuten käy myöhemmin ilmi, olen tässä eri mieltä hänen kanssaan.

³ On mielenkiintoista todeta, että paitsi mannermainen analyyttinen filosofia myös kriittinen koulukunta oli sodan aikana maanpaossa, kun taas hermeneuttinen filosofia (Heidegger, Gadamer yms.) jäi elämään natsi-Saksaan. Sillanrakentajana kahden viimeksimainitun perinteen välillä sodan jälkeen toimivat kriittisen koulukunnan puolelta Habermas ja hermeneuttisen perinteen puolelta Apel. Sittenkin myös kriittinen koulukunta on laskettu ongelmitta mannermaiseen tradition kuuluvaksi.

⁴ Apel muuten mainitsee nimeltä mm. von Wrightin ja Tuomelan.

⁵ Mainittakoon kuriositeettina, että teos, jossa Apelin artikkeli ilmestyi, oli Rylen toimittama.

⁶ Mooren lukeminen tähän joukkoon on mielestäni tulkintavirhe. Moore nähtiin tämän kielelliseen analyysiin keskittyneiden seuraajien vuoksi itsekin kielianalyysia tekevänä filosofina, mitä hän ei missään nimessä ollut (vrt. Hacker 1996, 75) – tästä lisää alla.

⁷ Myös Searle toteaa, että analyyttisen filosofian ”keskeinen ajanjakso” ajoittuu II maailmansotaa edeltävän loogisen positivismiin vaiheeseen ja sodan jälkeiseen kielellisen analyysin vaiheeseen, ja että koko analyyttinen filosofia, sen esihistoria ja myöhempi historia voidaan määritellä tämän keskeisen ajanjakson pääoppien avulla (Searle 1995, 2-3).

⁸ mutta ristiriidassa sen Slugan käsityksen kanssa, että Frege olisi jo analyyttinen filosofi.

⁹ vaikkakin myös Dummett tulkitsee virheellisesti Fregen analyyttisen filosofian täysinäiseksi edustajaksi.

¹⁰ aivan vastaavasti kun kaikki myöntävät, että Frege, Mach ja Wittgenstein ovat oleellisia taustahahmoja loogiselle positivismille, mutta ilmiselvästikään eivät itse ole loogisia positivistejä – tai että Hegel on tärkeä vaikuttaja dialektiselle materialismille, muttei tietenkään itse ole minkään sortin materialisti jne.

¹¹ Näinhän myös Hacker toteaa arvostellessaan Quinea ja lukiessaan tämän analyyttisen filosofian ulkopuolelle; mutta toisaalla hän haluaa kuitenkin itsepintaisesti lukea Russellin analyyttiseksi filosofiksi!

¹² Tästä analyyttisen filosofian kiihkeästä varhaisvaiheesta tarjoavat hyvän kuvan Passmore 1957 ja Hacker 1996.

¹³ Vaikka Ryle myöhemmin luopuikin tästä nimenomaisesta kannasta, hän toteaa vielä teoksessaan *The Concept of Mind* vuonna 1946, että filosofia ei väitä mitään todellisuudesta vaan selvittää olemassa olevan tiedon ”loogista maantiedettä”. Analyyttisen filosofian brittiläisen haaran kollektiivisena ohjelmanjulistuksena voitaneen pitää vuonna 1956 ilmestynyttä kirjoituskokoelmaa *The Revolution in Philosophy*. Sen esipuheessa Ryle toteaa kuvaavasti, että ”20. vuosisadan filosofian tarina on paljolti merkityksen tai mielen tarina”.

¹⁴ Tärkeimmät muut tähän ilmapiiriin muutoksen vaikuttaneet filosofit lienevät Sellars ja Popper.

¹⁵ Näyttää siltä, että myös ”mannermaisessa” filosofiassa on tosi asiassa tapahtunut samansuuntaista kehitystä. Erityisesti sartrelaisuutta vastaan stukturalismillaan reagoineen Levi-Straussin tietokäsitys on hyvin ”naturalistinen”. Edelleen, erityisesti Foucault’n runsaaseen historialliseen aineistoon perustuva filosofointi voidaan myös nähdä tässä mielessä ”naturalistisena” ts. gradualistisena. Myös psykoanalyysin vaikutus myöhemmässä, Sartren jälkeisessä ranskalaisessa filosofiassa on voidaan tulkita tällaisen ”naturalistisen” asenteen ilmentymänä.